

Ahilik Ahlâkının Oluşumunda Hadislerin Etkisi*

Saffet SANCAKLI**

Özet - Ahilik teşkilatı meslek ilkelerine sahip olması yanında, birinci derecede ahlakî esaslara dayanan bir kurumdur. Ahilik anlayışına göre, bir kişide ahlakî değerler aşınmışsa/ahlakî değerlere önem vermiyorsa o kişi, istediği kadar mesleğinde üstün ve başarılı olsun bunun hiçbir kıymeti/değeri olmamakla beraber o kişi bulunduğu meslekten ihraç edilirdi. Bu açıdan Ahilik teşkilatı yüksek ahlaka mensup kişilerin toplandığı bir yer olarak görülür. Ahiliğin kökeni ne olursa olsun Ahi ahlakı, temelde Kur'an ve Hz. Peygamber'in hadislerine dayanmaktadır. Ahiliğin ahlakî değerlerini ve insanî ilişkilerini detaylı olarak tahlil ettiğimizde önemli derecede Hz. Peygamber ahlakına dayandığını, Hz. Peygamber'in hadisleriyle bire bir ilişkili olduğunu müşahede etmekteyiz. Hal-hareket, davranış olarak Hz. Peygamber o derece örnek alınmış ki, bu etkileşim giyim-kuşama kadar kendini göstermiştir. Buradan anlıyoruz ki, Ahiliğin ahlak konusunda beslendiği en önemli kaynak, Hz. Peygamber'in hadisleridir. Dolayısıyla şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, Ahi ahlakı birinci derecede din kaynaklı olup, Hz. Peygamber ahlakıdır.

Anahtar kelimeler: Hz. Peygamber, Ahi ahlakı, Hadis, Ahilik, Rol.

Abstract -*The Effect of the Hadiths in the Formation of the Ethic of the Akhism*- The organization of the Akhi is an institute based on ethical rudiments and also has professional principles. With respect to the mentality of the Akhi, if one's ethical rudiments have been erosion or he has not account to the ethical principles, his performance in his job, it is not importance and there is no value, he is removed from the career. From this angle, the organization of the Akhi is a place which brings the persons with high ethical rudiments together. It is not matter of the origin of the Akhi, but its ethic is originated from the Quran and the traditions of the Prophet. When we investigate the ethical rudiments and the humanely connections in detail, we see that it is hung on the Prophet's ethic and connected with the traditions in one-to-one relation. It is so referenced the behaviors and actions of the Prophet that this interaction has been seen in the clothing we see from that which the roots of the ethic of the Akhi come from the traditions of the Prophet. Also, the other principles of the Akhi such as not being unkind, slander, arrogance, hollow, grudge, jealousy, reverage have been placed and stated in the hadiths. Therefore, we can say that the ethic of the Akhi which originated from the religion is the ethic of the Prophet.

Key words: The Prophet, the Ethic of the Akhi, Hadith, the Akhism, the Role.

* Bu çalışma, Kırşehir Valiliği ve Belediyesi'nin 15-17 Ekim (2008) tarihleri arasında Kırşehir'de düzenlediği "Uluslararası I. Ahilik Kültürü ve Kırşehir" isimli sempozyumunda tebliğ olarak sunulmuş olup, tekrar gözden geçirilerek makale formatına getirilmiştir.

** Prof. Dr. İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekan V. ssancakli@inonu.edu.tr

Giriş

Ahîlik XIII-XIX. yüzyıllar arasında Anadolu'da yaşayan halkın sanat ve meslek alanında yetiştirmelerini sağlayan, onları ahlâkî yönden yetiştiren, çalışma hayatında iyi insan mezziyetlerini esas alarak düzenleyen bir örgütlenmedir. İyi ahlâkın, doğruluğun, kardeşliğin, yardımseverliğin kısacası bütün güzel mezziyetlerin birleştiği bir sosyoekonomik düzen olan Ahîlik, ahlâk, eğitim-bilim, organizasyon, kalite-standardı, üretici-tüketici ilişkisi, denetim gibi konularda yaşadığı dönemin toplumsal yapısını düzenleyen yetkin bir sistemdir.¹

Ahîlik; hem sosyoekonomik yapıya hem de kültürel yapıya ait bir kavram olarak birbirini seven, birbirine saygı duyan, yardım eden, fakiri gözeten, yoksulu barındıran, işini, çalışmayı bir ibadet sayan, din, ahlâk ve meslek kurallarına, toplum çıkarlarına, sıkı sıkıya bağlı esnaf ve sanatkârların meydana getirdiği sağlam bir teşkilat manasını taşır.² Ahîlik Türk insanını Anadolu'daki bin yıllık tarihi içerisinde en fazla etkileyen sosyokültürel müesseselerden birisidir.³ Toplumun ayakta kalabilmesi için gerekli sosyal adalet ve ahlâkın yerleşmesinde tartışılmaz öneme sahip bulunan Ahîlik, ahlâk ile sanatın ahenkli bir birleşimi olarak, Anadolu insanının sosyal ve ekonomik hayatının düzenlenmesinde büyük rol oynamıştır.⁴ Dolayısıyla birinci derecede Ahîliği üstün ve erdemli hale getiren esaslar ahlâkî esaslardır. Bu ahlâki esasların kökenlerini de Hz. Peygamber'in hadislerinde bulmak mümkündür.

I-Ahîliğin Ortaya Çıkışı

Ahi kelimesinin hangi kökten türetildiği konusunda farklı yaklaşımlar söz konusudur. Örneğin, Arapçada "*kardeşim*" manasına gelen "*ahî*" kelimesinden geldiğini söyleyenler olduğu gibi, Türkçedeki "*akı*"dan (cömert, eli açık yiğit) türetildiğini ileri sürenler de vardır. Temelde Kur'an'a ve Hz. Peygamberin sünnetine dayandırılan prensipleriyle İslâmî anlayışa doğrudan bağlı olan Ahîliğin, tasavvufta önemli bir yeri bulunan "*uhuvvet*"i hatırlatmasından dolayı da kolayca yayılması ve kabul görmesi mümkün olmuştur. Bu teşkilatın Ana-

¹ Yalkın Suat, "Esnaf-Sanatkâr Kesiminin Tarihinde Ahîliğin Önemi", *I. Uluslararası Ahîlik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1978, sh. 177-181; Marşap Akın, "Ahî Evran-ı Veli ve Evrensel İş Etiğinde Yeni Gelişmeler", *Ahîlik Araştırmaları Dergisi*, GÜAKAM, C. I, Sayı:2, 2005, sh. 70.

² Erarı Ferhat, "Ahîlik ve Ahîlik Kültürünün İktisadî Hayatımızdaki Anlam ve Önemi" *II. Uluslararası Ahîlik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, KBY., Ank., 1999, sh. 118.

³ Arıcı Kadir, "Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Anadolu Ahîliği (Ahîyan-ı Rum)", *II. Uluslararası Ahîlik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, KBY., Ank., 1999, sh. 38.

⁴ Eker Gülin Öğüt, "İletişimde Yüklendiği Fonksiyonla Türk Kültürü İçinde Esnaf Dükkanlarındaki Levhalarda Ahîlik Geleneği", *II. Uluslararası Ahîlik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, KBY., Ank., 1999, sh. 113.

dolu'da kurulmasında fütüvvet teşkilatının büyük tesiri vardır. İslâm'ın ilk asrından itibaren görülmeye başlayan fütüvvet teşekkülleri içinde hicri III. (IX.) yüzyıldan itibaren de esnaf birlikleri ortaya çıkmıştır. Türkler, İslâmiyeti kabul etmeleri ve Anadolu'ya yerleşmelerinden itibaren fütüvvet ülküsünü benimseyip kendilerine has yiğitlik, cömertlik ve kahramanlık vasıflarıyla süslemişlerdir. Bununla birlikte Ahiliğin temel belirleyicisi olan İslâmî-tasavvufî düşünüş ve yaşayış her devirde ve bölgede geçerliliğini korumuştur.⁵

Anadolu'da Ahiliğin kurucusu olarak bilinen ve İran'ın Hoy şehrinde doğan Şeyh Nasîruddin Mahmud (ö.1262), sonraları Ahî Evran ismiyle anılmıştır. İş hayatında usta-kalfa ve çırak münasebetlerini ve buna bağlı olarak iktisadî hayatı düzenleyen Ahiliğin, Anadolu'da kurulup gelişmesinde Ahî Evran'ın büyük rolü olmuştur.⁶ Tefsir, hadis, fıkıh, kelam ve tıp ilimlerinde derin âlim olan Ahî Evran, Anadolu'da önce Kayseri'ye yerleşmiş ve burada debbağlık yaparak geçimini temin etmiştir. Bilhassa sanat erbâbı arasında çok sevilen Ahî Evran bugünkü manada esnaf teşkilatı diyebileceğimiz Ahilik (kardeşlik) müessesesini kurarak birçok şehir ve kasabada teşkilatlanmasını sağlamıştır. Ayrıca Ahilik mensuplarının toplanıp sohbet edebilecekleri, birbirlerinin ilimlerinden faydalanacakları ve gelen misafirleri ağırlayabilecekleri dergâhlar/zaviyeler kurulmuştur.⁷ Ahi teşkilatı aynı zamanda bir eğitim ve öğretim ocağıdır. Bu ocakta sadece sanatkâr yetiştirmek amacıyla eğitim ve öğretim sürdürülmez. Aynı zamanda mal üretmek ve topluma hizmet sunmanın usul ve erkanı da öğretilirdi.⁸

XIV. yüzyıl ortalarında Orhangazi döneminde Anadolu'yu gezen ünlü seyyah İbn Batuta, Ahî birliklerinin şehir ve köylerde teşkilatlanmış zanaat ve ziraat ehli zümreler olduğunu belirtir ve tasavvufî hayatla olan yakınlıklarına temas edip misafir olduğu Ahî zaviyelerinin isimlerini verir.⁹ Ahilik, ihtiva ettiği hizmetler bakımından cömertlik, mertlik ve mürüvvet manalarına gelen fütüvvet teşkilatının daha da gelişmiş bir şekli olarak görülmektedir.¹⁰

⁵ Kazıcı Ziya, "Ahilik", *DİA*, İst., 1988, I, 540; Ocak Ahmet Yaşar, "Fütüvvet", *DİA*, İst., 1996, XIII, 262-263.

⁶ Kazıcı, agm., I, 540.

⁷ Dikici Recep, "Ahî Evran ve Çağdaş Bazı Âlim ve Edipler", *I. Ahî Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu I*, Kırşehir, 2005, sh. 300.

⁸ Bayram Mikail, "Bir Eğitim ve Öğretim Ocağı Olarak Ahi Teşkilatı" *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi-2*, Ensar Neşr., İstanbul, 2005, sh., 143.

⁹ Kazıcı, agm., I, 541.

¹⁰ Özaydın Murat, "Fütüvvet ve Fütüvvet Ahlâkı", *I. Ahî Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu II*, Kırşehir, 2005, sh. 699.

Terim olarak Ahîlik: Anadolu'da XIII. Yüzyılda kurulup belli bir süre içinde belli kurallarla işlemiş esnaf ve sanatkârlar birliğini ifade eder. Ahîlik, ortaçağda Anadolu'nun sosyal yaşantısının düzenlenmesinde büyük rol oynamıştır. XIII. Yüzyılın ortalarından başlayarak Türk Gençlerini başıboş kalmaktan ve türlü kötü akımların etkisinden kurtarmak, aynı zamanda o zamanlar devletin çok ihtiyacı bulunan askerî güce katkıda bulunmak için organize edilmiş olan Ahî kuruluşu çok yönlü sosyal bir yapıya sahiptir. Ahîlerin toplantı yeri ve konuk evi olarak kullandıkları Ahî zaviyelerine işçi ve çıraklardan başka öğretmenler, müderrisler, kadılar, hatipler, vâizler, emirler yani bölgenin faziletli, saygın ve ulu kişileri de devam ederdi. Ahîliğe kabul şartı iyi ahlâklılık, yardımseverlik ve cömertlik olduğundan bu örgüte girenler, temiz, ahlâklı ve iyiliksever kişilerdi.¹¹ Çünkü onların anlayışına göre, ahlâk olmadan hiçbir şeyin kıymeti/değeri söz konusu değildir. Ahlâk her şeyin temeli ve esasıdır.

II-Ahîlik ve Fütüvvetnâmeler

Yukarıda geçtiği üzere Ahîlik hem mesleğe hem de sosyal yaşama yönelik amaç ve ilkeleri olan bir teşkilatlanma türü olarak dikkat çekmektedir. Örneğin mesleki yapılanmada her mesleğin bir pîri olup ve meslek üyelerinin ona karşı sorumlulukları bulunmaktadır. Nitekim Ahîlikte ki eğitim sistemi de buna göre yapılırken, iş başı ve iş dışında yapılan eğitim olmak üzere iki temele dayanmaktadır. Buna göre iş dışında yapılan eğitim içeriğinde ahlâk esasları, okuma yazma, örgütsel kural ve gelenekler, temizlik, doğruluk ve dürüstlük gibi genel konu ya da kuralların yanı sıra şiir, ilâhi, silah kullanma, ata binme gibi sanatsal, edebî ve sportif etkinlikler yer almaktadır.¹²

Bütün prensiplerini dinin asıl kaynağından alan Ahîliğin nizamnâmelerine Fütüvvetnâme adı verilir. Ahîliğin esasları, ahlâkî ve ticarî kaideleri bu kitaplarda yazılıdır. Fütüvvetnâmelerde Ahîlerin hayata ve insana bakış tarzları, inançları, dünya görüşleri, edepi, davranışları hatta yeme-içme, giyim kuşamları hakkında dahi bir takım bilgiler yer almaktadır. Teşkilata girecek kimse ilk önce bu kitaplarda belirtilen dinî ve ahlâkî emirlere uymak zorunda idi. Fütüvvetnâmelere göre, teşkilat mensuplarında bulunması gereken vasıflar vefa, doğruluk, emniyet, cömertlik, tevazu, ihvana nasihat, onları doğru yola sevk etme, affedici olma ve tövbe idi. Şarap içme, zina, yalan, gıybet, hile gibi davranışlar ise meslekten atılmayı gerektiren sebeplerdi.¹³ Buna göre Ahîlik teşkilatında kalabilmenin şartı birinci derecede ahlâkî kuralları uygulamaya

¹¹ Çağatay Neşet, *Bir Türk Kurumu Olarak Ahîlik*, Selçuk Üniv. Yay., 2. bsk., Konya, 1981, sh. 52, 101-102.

¹² Doğan Hulusi, *Ahîlik ve Örtülü Bilgi*, Ekin Kitabevi, Ank., 2006, sh. 4.

¹³ Kazıcı, agm., I, 541. Fütüvvetnamelerle ilgili geniş bilgi için bk. Ocak, agm., XIII, 264-265.

bağlıdır. İnsanı değerli ve üstün kılan nitelikler de, ahlâkî ve manevî özelliklerdir. Nitekim Hz. Peygamber'in "Allahım dış görünüşümü güzel yarattığın (gibi) ahlâkımı da güzelleştir."¹⁴ şeklindeki ifadeleri anlamlıdır. Yine bir hadiste "Şüphesiz Allah, sizin bedenlerinize ve sûretlerinize bakmaz. Ancak kalplerinize ve amellerinize bakar."¹⁵ buyrulmaktadır. Aynı zamanda mü'minlerin en olgunu ahlakî en güzel olanı olduğunu vurgulamıştır. "Mü'minlerin imân bakımından en kâmilî ahlâkî en güzel olanıdır."¹⁶ Bütün bu hadisler, Ahîlere yön vermiş ve hayatın her alanında ahlaklı olmaya onları teşvik etmiştir.

Ahîlerin vizyonunun temel belirleyicileri Kitap ve Sünnet'ten neşet eden Fütüvvetnâmelerdir. Dolayısıyla Ahîlik teşkilatının vizyonunu kavrayabilmenin yolu fütüvvetnâmeleri doğru okumak ve anlamaktan geçer. Fütüvvetnâmeler Ahîliğe katılanların ellerinden düşürmedikleri ve günlük hayatlarına tatbik etmeye çalıştıkları ilkelerin izah edildiği eserlerdir. Onların günlük hayatlarında uydukları ve uyguladıkları ilke ve kuralları ihtiva eden Fütüvvetnâmeler¹⁷ tasavvuf ağırlıklı ve Ahîliğin ahlâk ve fazilet eğitimiyle ilişkili olup¹⁸ ideal insan modelini oluşturmayı hedefleyen eserlerdir. Kısaca diyebiliriz ki, esnaf ve sanatkârlar birliğine eleman yetiştirme, işleyiş ve kontrollerini düzenleyen kurumlar diye bilinen Ahîliğin kökeni, fütüvvet teşkilatlarına dayanır.¹⁹

Ahîlikte ilme ve irfana son derece önem verildiği için Ahî zaviyelerinde Ahî Evran'ın kitapları yanında Fütüvvetnâme denilen Ahîliğin ahlâkî ilkelerini içeren kitaplar okutulurdu. Bu eserler yalnız bir kesimin değil, toplumun tamamının uyması istenilen ahlâkî kuralları içerirdi.²⁰ Sülemi'nin Fütüvvet isimli eserinde geçen ve insanî ilişkileri tanzim eden şu hususlar dikkat çekmektedir: Kötülüğe iyilikle karşılık vermek, yaptığı işten karşılık beklememek, gücü varken affetmek, başkalarının kusurlarını bırakıp, kendi kusuruyla uğraşmak, şefkatli olmak, başkalarını kendine tercih etmek, hiçbir durumda yaltaklanmamak, zengin ise fakiri hiçbir sebeple hizmetinde kullanmamak, halka tenezzül etmemek, yüz suyü dökmemek, verenin de, alanın da Allah olduğunu bilmek, kerem sahibi olmak, alçak gönüllü olmak, kendini beğenmişlikten kaçınmak,

¹⁴ Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI, 68; İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut, 1985, I, 377.

¹⁵ Müslim, *Birr*, 33-34; İbn Mâce, *Zühd*, 9.

¹⁶ Ebû Dâvûd, *Sünnet*, 16; Tirmizî, *Rada'*, 11.

¹⁷ Erken Veysi, "Ahîlik Teşkilatının Vizyonu", *II. Uluslararası Ahîlik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, KBY., Ank., 1999, sh. 125.

¹⁸ Altuner Nuran, "Süleymaniye Kütüphanesinde Üç Yazma Fütüvvetname", *I. Ahî Evran-ı Veli ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu I*, Kırşehir, 2005, sh. 79.

¹⁹ Çağatay, age., sh. 14.

²⁰ Özaydın, agt., sh. 700.

hiç kimseyi azarlamamak, sır saklamak, hizmette ve vermede ayırım yapmamak.²¹ Ahîler bütün bu alanlarda Hz. Peygamber'i örnek almaktadırlar. Nitekim Hz. Peygamber'in peygamber olmadan önceki halini vahyin gelişinden sonra eşi Hz. Hatice'nin, onun için "*Sen muhtaçlara yardım eder, zayıf olanları ağırlar, zorda kalanlara destek olur, yardımına koşarsın.*" şeklindeki ifadelerinden²² bunu anlıyoruz.

Birçok Fütüvvetnâmede bir takım kötü ahlâkî hareketlere sahip olanların bu davranışlarından vazgeçinceye kadar Ahîliğe alınmayacakları ifade edilir. Bu kötü vasıflara sahip olanlar şunlardır: cimriler, gururlu ve kibirliler, kin tutanlar, yalan söyleyenler, kişinin ayıbını örtmeyip yüzüne vuranlar, sözünde durmayanlar, fâhiş fiyatla mal satanlar, hırsızlar, sert, merhametsiz ve zalimler, zina yapanlar, hainler. Gerek Çobanoğlu Fütüvvetnâmesi, gerekse el-Radavî'nin Fütüvvetnâmesi veya diğerleri, Suhraverdî'nin fütüvvetnamesi yahut "*Avârifü'l-Maarif*" isimli tasavvufî eserle karşılaştırıldığında bu ilke ve kaidelerinin birbirlerinin benzerleri oldukları görülür. Fütüvvet ve Ahîliğin kısa bir zamanda birbiri içinde kaynaşmış oldukları ve Ahîliğin fütüvvet esasları ile beslendiği görülür. Ahîliğin ahlâkî ve terbiyevî ilkelerini, daha önce tasavvufçuların geliştirip formülleştirdiği Fütüvvetnâmelerden aldığı şüphesizdir.²³

Sûfîlere göre fütüvvet, peygamberlerin ahlâkıdır. Fütüvvet konusunda ilk eseri yazan Süleimî'ye göre Hz. Adem'den, son peygamber Hz. Muhammed'e kadar tüm peygamberler, fütüvvet ahlâkının temsilcileridir. Fütüvvet insanî derecelerin en üstünüdür. Fütüvvet sahipleri, yaptıklarını yalnız Allah için ve Allah sevgisi için yaparlar. Dolayısıyla fütüvvet mesleğini benimsemek, aynı zamanda dinî ve ahlâkî ilkeleri de yerine getirmeye talip olmak anlamına da gelmektedir.²⁴

Fütüvvetnâmeleri baz alarak Ahîliği şöyle tanımlayabiliriz. Ahî, vicdanını kendi üzerine gözcü koyan adamdır. Helâlinden kazanan, yerinde ve yeterince harcayan, ölçü tartı ehli olan, yararlı şeyler üreten ve yardım edendir. Kalbi Allah'a, kapısı 72 millete açık olan; mürüvvet ve merhamet üzere olup cömertliği esas alan, ahlâkî ana sermaye edinip, akıl yolundan yürüyen, ilim isteyen ve ilmiyle amel edip yararlı çalışmayı elden bırakmayan kişiler Ahîlerdendir. Fütüvvet erkânınca yiğitlik niteliklerine ulaşmış, ayrıca bir sanat öğrenmiş, Allah'ın varlığına ve birliğine inanmış, yüce İslâm peygamberinin

²¹ Bk. Süleimî, *Kitabu'l-Fütüvvet*, Kahire, 1989, sh. 11-27; Özaydın, agt., sh. 707-708.

²² Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi (Tarih el-Ümem ve'l-Mülük)*, çev. Zâkir Kadiri Ugan-Ahmet Temir, MEBY., İst., 1991, IV, 93.

²³ Anadol Cemal, *Ahîlik Kültürü ve Fütüvvetnameler*, KBY., Ank., 2001, sh. 41, 47, 62.

²⁴ Özaydın, agt., sh. 688-691. Fütüvvetle ilgili geniş bilgi için bk. Uludağ Süleyman Uludağ, "*Fütüvvet*", *DİA*, İst., 1996, XIII, 259-260.

elçiliğini kabul edip ve sünnetlerine uymuş, din ehilleri ile sohbet ve muhabbetle yönelmiş kişiler Ahilikte ilerlemiş olanlardır.²⁵

Fütüvvetnâmelerin hedef kitlesi toplum içinde yaşayan insandır. Sadece fütüvvet ehlini, Ahileri terbiye etmez, aynı zamanda toplum içindeki bütün yaşayanları içine alan ahlâkî ilkeleri Ahilerin gözüyle ve Ahilerin örneğiyle anlatır.²⁶

III-Ahî Ahlâkının İslâm Ahlâkıyla Olan İlişkisi

Aslında Ahilik teşkilatı meslek ilkelerine sahip olması yanında, birinci derecede ahlâkî esaslara dayanan bir kurumdur. Ahilik anlayışına göre, yukarıda geçtiği üzere bir kişide ahlâkî değerler aşınmışsa/ahlâkî değerlere önem vermiyorsa o kişi, istediği kadar mesleğinde üstün ve başarılı olsun bunun hiçbir kıymeti/değeri olmamakla beraber o kişi bulunduğu meslekten ihraç edilirdi. Dolayısıyla Ahilikte üstün bir ahlâka sahip olmanın ne kadar önemli ve vazgeçilmez bir unsur olduğunu bilmek gerekir. Ahiliğe kabul edilmenin önde gelen şartı, ahlâkî değerlere sahip olmaktır. Dolayısıyla Ahilik teşkilatında ahlâkî zaafı bulunan kişiler barınmaz. Bu açıdan Ahilik teşkilatı yüksek ahlâka mensup kişilerin toplandığı bir yer olarak görülür.

Çalışmayı, ibadeti ve dürüstlüğü bir bütün olarak ele alan, esnaf ve sanatkarlığın gelişmesini amaçlayan bir sistem olarak değerlendiren Ahilik, ahlâka büyük önem vermiştir. Ahiliğin ahlâka verdiği önem, ahlâkın her yerde ve her zaman başta gelmesinden anlaşılmaktadır. Nitekim Ahilik, ahlâk sahibi olmayan bir iş adamının asla başarıya ulaşamayacağını, ulaşsa bile bu başarının uzun ömürlü olmayacağını benimsemiştir. Ayrıca Ahiliğe göre ahlâkın olduğu yerde kardeşlik, eşitlik, özgürlük, sevgi ve adalet gibi özellikler ile dirlik ve düzenlikten söz edilebilir.²⁷ Nitekim Hz. Peygamber, güzel ahlâkî şu ifadeleriyle övmüştür: *“İçinizden en sevdiğim, ahlâkî en güzel olanlarıdır.”*²⁸ *“Kıyamet gününde mü’minin terazisinde güzel ahlâktan daha ağır bir şey bulunmaz.”*²⁹ *“Sizin en hayırlınız ahlâkî en güzel olanıdır.”*³⁰

²⁵ Anadol, age., sh. 61.

²⁶ Şeker Mehmet, “Fütüvvetnâmeler ve Ahilik”, I. Ahî Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu II, Kırşehir, 2005, sh. 850.

²⁷ Gülerman A. – Taştekil S., *Ahî Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri*, Ank., 1993; Erdem Ramazan, “Ahilik Sisteminin Yönetsel Sonuçları”, I. Ahî Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu I, Kırşehir, 2005, sh. 375-376.

²⁸ Buhârî, *Fedâilu’s-Sahabe*, 27.

²⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 442.

³⁰ Buhârî, *Edebiyat*, 39.

Ahî ahlâkının temel ilkeleri olarak şu hususlar ön plana çıkmaktadır: 1- Doğru sözlü olmak, 2- Emânete huyânet etmemek, 3- Cömert olmak, 4- Gözünü kötü şeylerden sakınmak, 5- İkiyüzlü ve yiyicilerden uzak durmak, 6- Kötülerden uzak durmak, 7- Öfkelenmemek. Dikkat edilirse bu hususların her birinin hadislerde zikredildiği müşâhede edilmektedir. Ahî ocakları ve Ahî düşüncesi, toplumsal ahlâk kurallarının yaparak ve yaşayarak kazanıldığı eğitim kurumlarıydı.³¹ Ahîler tasavvuf ehli gibi dünyayı dışlamayıp toplum içinde ve hayatın akışına uyarak yaşarlardı. Bu tür anlayış doğal olarak Ahî giysilerinde de kendini göstermiştir. Örneğin, kendini tasavvufa verenlerin hırka giymelerine karşılık Ahîler şalvar giyerler, kuşak ve peştamal kuşanırlardı.³²

Ahîler, iyi Müslüman olmakla beraber yukarıda geçtiği üzere bazı sûfiler gibi dünyadan el etek çekerek kendilerini tamamen din ve ibadete vermiş dervişler olmayıp, ibadet kadar yeme, içme, eğlenmeden de hoşlanan insanlardır. Hayat felsefeleri ve yaşayış tarzları çalışmaya, dostluğa, yardımlaşmaya dayanır. Ahî toplumunda dilenen, yoksul ve bakıma muhtaç kimse yoktur. Onlar için çalışmaktan maksat sırf para kazanmak değil, hem kendi geçimini temin etmek hem de başkalarına yardım etmektir.³³

Bu açıklamalardan anlaşılıyor ki, Ahîler, ben ve çıkar merkezli bir dünya anlayışından yana değillerdir. Onlar, cimri ve egoist insanlar da değildir. Onlar iyilik yapmaktan, ikram etmekten, infak etmekten büyük haz duyan insanlardır. Vereceğimiz şu hadisler onlar için ilham kaynağı olmuştur: *“Bir iyiliğe öncülük eden kimseye o iyiliği yapanın ecri gibi sevap vardır.”*³⁴ *“Allah’a ve âhiret gününe imân eden kimse komşusuna iyilik etsin. Allah’a ve âhiret gününe imân eden kimse misafirine ikram etsin. Allah’a ve âhiret gününe imân eden kimse ya faydalı söz söylesin veya sussun.”*³⁵ *“Ey Müslüman kadınlar! Komşu komşuya (hediyeleşme konusunda) bir koyun paçası olsa bile (sadaka vermeyi) küçümsemesin.”*³⁶ Onlar, sürekli başkalarını düşünen ve başkalarıyla kazandıklarını paylaşan insanlardır. Çünkü onlar, gönlü tok insanlar olup şu hadisi esas almışlardır: *“Gerçek zenginlik, mal çokluğu ile değil, gönül tokluğu ile dir.”*³⁷

³¹ Gülvahaboğlu Adil, *Ahî Evran Veli ve Ahilik*, Memleket Yay., Ank., 1991, sh. 210, 241.

³² Çağatay, age., sh. 141.

³³ Gülvahaboğlu, age., sh. 42-43, 45.

³⁴ Müslim, İmâre, 133; Ebû Dâvûd, Edeb, 115; Tirmizî, İlim, 14.

³⁵ Buhârî, Nikâh, 80, Edeb, 31, 85, Rikâk, 23; Müslim, İmân, 74-75. Ayrıca bk., Ebû Dâvûd, Edeb, 123; Tirmizî, Kıyâmet, 50; İbn Mâce, Edeb, 4.

³⁶ Buhârî, Hibe, 1, Edeb, 30; Müslim, Zekât, 90.

³⁷ Buhârî, Rikâk, 15; Müslim, Zekât, 120; Tirmizî, Zühd, 40; İbn Mâce, Zühd, 9.

Ahîlikteki ahlâk ve görgü kurallarına baktığımızda, ne derece hayati kapsadığı; dolayısıyla hayatın bütün alanlarını kontrol ettiği anlaşılacaktır.³⁸ Fütüvvetnâmelerin ortak ilkeleri; nefesine hâkim olmak, iyi huylu olmak, Allah'ın buyruklarına uymak, Allah'ın yasaklarından sakınmak, zulme, zalime ve haksızlığa karşı koymak, haklı güçsüzün hakkını, haksız güçlüden almaya yardım etmektir. Onlarda düzen, intizam ve tedbir önemliydi. Örneğin, her esnafın bir bekçisi vardı. Çarşayı süpürür, akşam kapanan dükkânların kontrolünü yapar kilitlenmeden unutulmuş olanları sahibine haber verir, geceleri çarşayı bekler. Her esnafın bir de duâcısı vardır. Sabah namazından sonra mütevellinin dairesi önünde toplanan esnafa duâ eder, bundan sonra herkes dükkânına dağılırdı. Duâdan önce hiçbir dükkân açılmazdı.³⁹ Resmen olmasa da günümüzde Anadolu'nun birçok yerinde de benzer dualarla pazarların, çarşıların açıldığını görmekteyiz. Örneğin Urfa'da her sabah Ahi çarşısının, Isparta'da pazarların dua ile açılması bu geleneğin ne kadar köklü olduğu göstermektedir.⁴⁰

IV-Ahî Ahlâkının Esası İnsan Merkezli Bir Anlayışa Dayanır

Ahîlik teşkilatı, insan odaklı bir teşkilattır bu teşkilatta en önemli husus, insana ve insanî değerlere önem verilmesidir. İnsan merkeze oturtulmaktadır. Çünkü her şey insan için yaratılmış ve onun hizmetine sunulmuştur. Amaç insanın saadet ve mutluluğudur. Nitekim Hz. Peygamber, "Allah katında insanın saygınlığı, vallahi Kâbe-i muazzamanın saygınlığından daha yücedir."⁴¹ şeklinde buyurarak insanın ne kadar değerli bir varlık olduğunu dile getirir. Buna göre bir perspektif getiren Hz. Peygamber, insanın küçük görülmesini, alay ve hakaret edilmesini hoş karşılamaz. "Müslüman kardeşini hor görmesi kişiye kötülük olarak yeter."⁴² Dolayısıyla bu tür hadisler, bu kültürün temel referanslarını oluşturmaktadır. Mevlana, bir beytinde şöyle der: "Kâbe, Azer oğlu İbrahim'in yaptığı bir binadır. Gönülse Cenâb-ı Hakkın nazar ettiği yerdir." Ahî ahlâkının hedefi; bencil ve egoist olmayan, başkalarını düşünen, paylaşan, kendisiyle/toplumuyla barışık, erdemli, olgun, iyi ahlaklı, faydalı insan yetiştirmektir. Bugünkü uygar dünya, ticarî ve sosyal hayatta bu tip insan prototipini oluşturamamanın sancısını, acısını, sıkıntısını çekmekte ve bunun çok pahalıya mal olan olumsuz neticeleriyle karşı karşıyadır.

³⁸ Tekin Mustafa, "Bir Sosyal Kontrol Aracı Olarak Ahîlik ve Toplumsal Dinamikleri", *I. Ahî Evran-ı Veli ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu II*, Kırşehir, 2005, sh. 868.

³⁹ Çağatay, age., sh. 146, 178.

⁴⁰ Kazıcı Ziya, Mikail Bayram'ın "Bir Eğitim ve Öğretim Ocağı Olarak Ahi Teşkilatı" isimli tebliğinin müzakeresi, *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi-2*, Ensar Neşr., İstanbul, 2005, sh., 152.

⁴¹ İbn Mâce, Sünen, Fiten, 2.

⁴² Müslim, Birr, 32; Ebû Dâvûd, Edeb, 35; Tirmizî, Birr, 18; İbn Mâce, Zühd, 23.

Ahîliğin temelinde insan ve insana hizmet esası yatmaktadır. Hatta Ahîlikte insana hizmet Tanrıya hizmet olarak kabul görür. Kişi ancak insana hizmet ettiği sürece her iki dünyada da gerçek mutluluğa ulaşabilecektir. Bir gülümseme, bir selam da yeri geldiğinde bireye hizmet, yardım özelliği taşır. Dolayısıyla Ahîlikte ki “*insan odaklılık*” günümüzdeki “*müşteri odaklılık*” anlayışıyla kıyaslanamayacak derecede geniş ve zengindir.⁴³

Hiçbir şeye, eşref-i mahlûkat olarak kabul edilen insandan daha fazla değer verilmez. Bu anlayış Ahîliğin tüm faaliyetlerinde hâkim olan bir unsurdur. Ahîlik teşkilatı yönetiminden, usta ve çırağına kadar örnek bir insan modeli geliştirmiştir. “*insan-ı kâmil*” olarak ifade edilen bu ideal insan profilinin temel nitelikleri doğruluk, dürüstlük ve güvendir.⁴⁴ İbn-i Batuta, Ahîlerin bu olumlu ve takdire şayan durumlarına şahit olduğunu şöyle dile getirir: “Ben dünyada onlardan daha güzel davranan kimse görmedim.”⁴⁵ Ahîler, oldukça insanî olan hareket tarzlarıyla “*üst insan*” veya “*model insan*” denilebilecek bir anlayışı hâkim kılmışlardır.⁴⁶

Ahîliği ayrıcalıklı kılan en önemli unsurlardan bir tanesi bu kültürde “*ben*” veya “*benim*” kelimelerine pek fazla rastlanmamasıdır. Öyle ki esnaf ve sanatkarlar “Ben bugün satış yaptım, siz komşumdan alın, o henüz siftah yapmadı.” diyecek derecede fedakâr, erdem ve fazilet sahibidir. Pazar payını artırma, rakipleri alt etmede türlü strateji ve politikaların geliştirildiği bir dünyada Ahîlik felsefesine damgasını vuran bu özverili yaklaşım bugün hepimize hayal gibi gelmektedir. Ancak bilinmelidir ki, Ahîliğin özü fedakârlıktır. Nitekim Ahî eli, yüzü, gönlü, sofrası açık olan kişi olarak tanımlanmaktadır.⁴⁷ Bu noktada şu hadisleri zikretmek gerekir: “Bir kimse kardeşinin yardımında bulunduğu sürece Allah da o kimsenin yardımında olur.”⁴⁸ “Sizden biriniz kendisi için istediğini kardeşi için de istemedikçe imân etmiş olamaz.”⁴⁹ Siyer kitaplarında Hz. Peygamber şu vasıflarla zikredilir: “Kavmi arasında en mert, en iyi huylu, soyca en asil, komşuluk hakları bakımından en iyi, en uysal, en doğru sözlü, en yüce bir ahlak sahibi, en güvenilir, kötülükten ve insanları alçaltan huylardan en uzak

⁴³ Doğan, age., sh. 42.

⁴⁴ Ekinci Yusuf, *Ahîlik*, Sistem Ofset, Ank., 1991, sh. 17, 19.

⁴⁵ Kaplan Mehmet, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar*, Dergah Yay., İst., 1991, sh., 133.

⁴⁶ Sağlık Şaban, “Kemal Tahir’e Göre Ahîlik ve Ahîler”, *Ahîlik Araştırmaları Dergisi*, GÜA-KAM., c. I, sayı:2, 2005, sh. 122.

⁴⁷ Doğan, age., sh. 76.

⁴⁸ Müslim, Zikir, 38; İbn Mâce, Mukaddime, 17.

⁴⁹ Buhârî, İmân, 7; Müslim, İmân, 71.

olan kimse idi.”⁵⁰ Hz. Peygamber, insanî ilişkileri insana değer verme, hoşgörü, anlayış, affetme ve dürüstlük ilkeleri üzerine kurmuştur. O'nun amacı erdemli insan tipini/modelini yetiştirmektir. Ahîler de, Hz. Peygamber'in bu vasıflarını kendilerine şiar edinmiş ve bunu uygulamada göstermeye gayret göstermiş kişilerdir.

V-Ahî Ahlâkının İktisâdî ve Ticârî Hayata Getirdiği Güzellikler

Günümüz dünyası veya insanının bugün en çok ihtiyaç duyduğu değerlerin başında ahlakî değerler gelmektedir. Ahlâkî yozlaşma veya çöküntü toplumların ticarî, iktisadî ve sosyal hayatta git gide çürümelerini hızlandırmaktadır. Dolayısıyla ahlakî değerler, toplumları süflî hayattan kurtarıp saygın bir yere çıkaran çok önemli unsurlardır. Ahlâk olmadan toplumların sosyal hayatta erdemli olmaları da mümkün değildir. Ahlâka dayanmayan iktisadî ve ticarî bir hayatın sağlıklı bir şekilde yürümesi ve ayakta kalması da mümkün değildir. Yalancılık, aldatmak, rüşvet, yalan yere yemin, haram kazanç, kalitesiz/defolu mal üretmek, başkasının malına/mülküne göz dikmek, kıskanmak, hile yapmak, karaborsacılık, tembellik, fahiş fiyatla mal satmak, cimrilik gibi ticarî hayatta kişileri olumsuz yönde etkileyen hususlar hep ahlakî erdemlilikle aşılabacak ve bu yolla bertaraf edilecek şeylerdir.

Malın kalitesiz-çürük-ayıplı üretilmesi yasaktır. Para hırsı olmadığı için çok para kazanmak amacıyla ucuza mal etme gibi zayıf bir iktisadî ahlâk geleneği yoktur.⁵¹ Bugün uygar dünya ülkeleri, ticarî ve sosyal yaşamda bu değerleri oluşturmaya ve hâkim kılmaya çalışmakta, ancak istenilen olumlu gelişmeler yeterince sağlanamamaktadır. İşte bu yönüyle Ahîlik kültürü ve felsefesi; asırlardır esnaf, tüccar, sanatkâr ve çok çeşitli ticarî işletmecilik yapan insanlara daima ilham kaynağı olmuştur.⁵²

Ahîliğin ahlâka verdiği önem, ahlâkın her zaman, her yerde ve her işte başta gelmesindedir. Ana sermayesi ahlâk olmayan hiçbir işte başarı uzun süreli değildir. Ahlâkın olduğu yerde kardeşlik, eşitlik, özgürlük, bağımsızlık, sevgi, adalet, dirlik, düzenlik, güzellik, yararlılık gibi yüce vasıflar vardır.⁵³ Ahîlik; iş birliği içinde, mutlu iş ve yaşam anlayışı; daha dürüst, daha sade, daha sakin, daha özgün tempoyla evrensel etik ilkelere sabırlı bir yaklaşımdır.

⁵⁰ İbn İshâk, *Siyeru İbn İshâk*, Konya, 198, sh., 57; İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, Beyrut, 1992, I, 123.

⁵¹ Gülvahaboğlu, age., sh. 261.F

⁵² Gürdal Mehmet, “Ahîlik Kültür ve Felsefesinin Meslek Etiği ve İş Ahlâkı Açısından Turizm Sektörüne Uygulanabilirliği Konusunda Bir Araştırma”, *I. Ahî Eorân-ı Veli ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu I*, Kırşehir, 2005, sh. 513.

⁵³ Soykut Refik, *Orta Yol Ahîlik*, ESKEY., Ank., 1971, sh. 91; Marşap, agm., sh. 71.

Sağlıklı aile, komşuluk ilişkileri, içten dostluklar, sosyal iletişim, dayanışma, güçlü güven duyguları ve toplumsal bağlar bütünlüğüdür. Kaliteli bir yaşam ve iş için evrensel etik ilkeler öncülüğünde kalkınma ve gelişme için yeni bir uygarlığa önderlik etmektir.⁵⁴

Ahî yönetmeliği konumunda olan Fütüvvetnâmelere göre; Ahî, helâlin-den kazanmalıdır. Hepsinin bir sanatı olmalıdır. Yoksul ve düşkünlere yardım etmeli, cömert olmalıdır. Âlimleri sevmeli, hoş tutmalıdır. Fakirleri sevmeli, alçak gönüllü olmalıdır. İyi kimselerle sohbet etmeli, namazını kazaya bırakmamalı, hayâ sahibi olup, nefesine hâkim olmalı, dünyaya düşkün olanlarla beraber düşüp kalkmamalıdır. Bunlar, asırlarca Osmanlı insanının ahlâkının temel taşı olan hasletler haline gelmiştir.⁵⁵ Ticâret ahlâkında yasaklanan hususlar da şunlardır: 1- Hileli ve çürük mal satmayacaksın 2- Müşteriden fazla para almayacaksın 3- Bir başkasının malını taklit etmeyeceksin 4- Noksan tartmayacaksın ve bozuk terazi kullanmayacaksın 5- Sahte ve kalitesiz mal üretmeyeceksin.⁵⁶ Ahîlerin ticarî ve iktisadî hayatla ilgili getirmiş olduğu prensiplerin hadislerde de aynen var olduğunu bilmekteyiz. Çünkü onların, bu ilkeleri belirlerken hadisleri göz ardı etmediklerini düşünmekteyiz. Bu hadislerden bir kaçını vermek istiyoruz: *“Doğru sözlü ve kendine güvenilir tâcir (âhirette) peygamberler, siddîkler ve şehidlerle beraber olacaktır.”*⁵⁷ *“Aldatan benden/bizden değildir”*⁵⁸ *“Üç sınıf insan vardır ki, kıyâmet gününde Allah onlara bakmayacaktır. Bunlardan birisi, ticaret malını yalan yeminle satıp tüketendir.”*⁵⁹ *“Karaborsacılık yapan kimse, hatadadır (günahkârdır).”*⁶⁰ *“Müslüman müslümanın kardeşidir. Bir Müslümanın, kardeşine ayıbını açıklamadıkça ayıplı bir malı satması helâl olmaz.”*⁶¹ *“Biriniz kardeşinizin alışverişine artırıcı olarak müdahale etmesin.”*⁶² *“Kişi, kardeşinin satışına kendininkini satmak için müdahale etmesin.”*⁶³ *“(Namuslu, dürüst) tüccar kazançlı, karaborsacı ise mel’ündür.”*⁶⁴ *“Alıcı ve satıcı doğru söyler, her şeyi açıkça ortaya koyarlarsa, alış-*

⁵⁴ Marşap, agm., sh. 85.

⁵⁵ Özeydın, agt., sh. 700.

⁵⁶ Özeydın, agt., sh. 706.

⁵⁷ Tirmizî, Buyû, 4; Ayrıca bk., İbn Mâce, Ticârât, 1.

⁵⁸ Müslim, İmân, 164; Ebû Dâvûd, Buyû, 50; Tirmizî, Buyû, 74; İbn Mâce, Ticârât, 36.

⁵⁹ Tirmizî, Buyû, 5.

⁶⁰ Müslim, Müsâkât, 130.

⁶¹ İbn Mâce, Ticârât, 45.

⁶² Buhârî, Şurût, 8; Ebû Davud, Nikah, B. 7, 17; Tirmizî, Nikah, 38.

⁶³ Tirmizî, Buyû, 57.

⁶⁴ İbn Mâce, Ticârât, 6.

verişleri hayırlı ve mübârek olur. Gerçeği gizleyip yalan söyleyerek yapılan alış-verişin bereketini Allah yok eder.”⁶⁵

VI-Ahî Ahlâkının Hadislerle Olan İlişkisi

Türkçe Fütüvvetnâmelerin en eskisi olarak kabul edilen Çobanoğlu Fütüvvetnâmesinde eserin kaynakları zikredilirken en başta tefsir-i Kur’ân’dan ve hadis-i Mustafa’dan istifade edildiği zikredilmektedir.⁶⁶ Dolayısıyla Ahîliğin kökeni ne olursa olsun Ahî ahlâkı, temelde Kur’ân ve Hz. Peygamber’in hadislerine dayanmaktadır. Ahîliğin ahlâkî değerlerini ve insanî ilişkilerini detaylı olarak tahlil ettiğimizde önemli derecede Hz. Peygamber ahlâkına dayandığını, Hz. Peygamber’in hadisleriyle bire bir ilişkili olduğunu müşahade etmekteyiz. Hadiste de *“Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.”*⁶⁷ buyrulmaktadır. Hal-hareket, davranış olarak Hz. Peygamber o derece örnek alınmış ki, bu etki giyim-kuşama kadar kendini göstermiştir. *“Fütüvvetnâmelerde Ahîlerin neler giyeceği, neler giymeyeceği, yani giyeceği şeylerin şekli, rengi ve cinsinin nasıl olacağı gösterilmiştir.”*⁶⁸ Örneğin hadislerde ipek, kırmızı ve sarı renkli giysilerin kullanılmamasıyla ilgili bazı hususları esas alarak bu yönde uygulamalarının olduğu tesbit edilmektedir. Fütüvvetnâmelerin bir maddesinde: *“Ahîler ipek giysi giymeyeler.”* diye yazılıdır. Ahîlerde sarı ve kırmızı renk beğenilmezdi. Fütüvvetnâmelerde: *“Hiçbir peygamber kızıl ve sarı giymedi.”* denilmektedir. Gök, ak, kara ve yeşil renkler Ahîler katında beğenilen renklerdi. Onların giydikleri donlar kısa ve çok temizdi.⁶⁹

Ahîlerde ahlakî esaslar o derece önemlidir ki, daha Ahîliğe girişte bu esaslar gündeme gelmektedir. Ahî olmak ve peştamal kuşanmak için müsbet ve menfî yedişer şartın yerine getirilmesi gerekir. Önce yedi kötü hareketi bağlamak ve sonra yedi güzel hareketi açmak gerekir.⁷⁰

Ahî babaları, esnaf ve sanatkârlara şu öğütlerde bulunurlardı: *“Sanatınızı ilerletin, yükseltin, birbirinize kardeş sevgisi ve saygısı ile bağlanın. Yolsuz işlere, haksız hırsılara sapmayın, insanlığınızı, Müslümanlığınızı unutmayın. Gönül üzmeysin, canlıya ceza vermeyin, cemaati terk etmeyin. Sehâ ve kerem*

⁶⁵ Buhârî, Buyû, 19.

⁶⁶ Çobanoğlu *Fütüvvetnamesi*, AÜ. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Kitaplığındaki yazma, nr. 46458, varak 3b, vd., naklen Anadol Cemal, *Ahîlik Kültürü ve Fütüvvetnameler*, KBY., Ank., 2001, sh. 31.

⁶⁷ Mâlik, el-Muvatta, *Hüsnü’1-Hulk*, 8; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 381.

⁶⁸ Çağatay, age., sh. 182.

⁶⁹ Çağatay, age., sh. 141.

⁷⁰ Gülvahaboğlu, age., sh. 342-343.

sahibi muhtaçları ayırt etmeden, hizmet ve yardım ehli olun.”⁷¹ Ahî tipi, çeşitli iş kollarında organizasyonu yaratan bir tiptir. Askerî, dinî, sınaî, iktisadî, sosyal, ticarî zorlukları yenmek, insanlara yön vermek ve yol göstermek, bütün halkın bir düzen içerisinde yaşamasını sağlamak; çapulculuğun, hayat ve mal güvensizliğinin önüne geçmek gibi toplumsal sorunlarda Ahî tipi sosyal bir şahsiyet olarak kendini göstermiştir. Ahîlikte ruh eğitime olduğu kadar davranış eğitime de önem verilmiş ve her türlü davranış bir kurala bağlanmıştır.⁷² Gündüz mesleğin incelikleri öğretilirken akşamları toplandıkları salonlarında ahlâk ve terbiye uygulanıyordu. Aralarında yaygın bir eğitim-öğretim süreci söz konusuydu. Böylece yetiştirilen esnaf ve sanatkarlar aralarında güçlü bir dayanışma ve yardımlaşma kurmuşlardı.⁷³

Fütüvvetnâmelerdeki başka bir önemli noktada, insan hayatının 740 kurala bağlanmış olmasıdır. Bunlardan ne kadarını hangi derecede olanların bilmesi gerektiği kaydedilmiştir. Enbiya, evliya ve padişahların 740 edebi bilmeleleri, fakat ahîliğe intisap etmiş herkesin bu edeplerden 124’ünü bilmesinin gerekliliği üzerinde de durulmaktadır. Bu asgari 124 edep; yemek, içmek, konuşmak, giyinmek, evden dışarı gitmek, mahallede yürümek, oturduğu yerden başka bir yere seyahat etmek, pazara gitmek, orada alışveriş etmek, eve bir şey götürmek, misafirlığe gitmekle ilgilidir ki bunlardan birinin de belli sayıda edepleri vardır.⁷⁴

Ahî olan kişinin gayesi; Allah’ın kendisine ihsan buyurduğu yüce insanlık niteliklerinden ve İslâm dininin yüce ilkelerinden yararlanarak ruhen ve bedenen yararlı şekilde çalışarak dünyada insanca yaşamak ve çevresindekileri de yaşatmaktır. Bu amaçla Ahîliği (yaşa-yaşat) felsefesine götürmüştür. Böylece “Henüz dünyada iken âhiretini kazanmak” amacındadır. Ahî olan kişi; fütüvvet erkânınca ahlâka, akıllı olmaya, en geniş anlamı ile bilime ve yararlı çalışmaya büyük değer veren kişidir. Ahî kişi aşırılıklara iltifat etmez, yüklenemeyeceği kadar büyük işlerin altına girmez. Ahî kişiler, toplumdaki yerini bulan ve haddini bilen kişilerdir. Ahîliğin gayesi; zenginle fakir, üretici ile tüketici, emek ile sermaye, halk ile devlet arasında iyi ilişkiler kurarak sosyal adaleti gerçekleştirmek ve ahlâkî bir toplum düzeni meydana getirmektir.⁷⁵ Ahîlikteki

⁷¹ Bayram Sadi, “Türklerde Esnaf Teşkilatı”, *Ahîlik ve Loncalar*, Milli Kültür Dergisi, c. I, 1997, sayı 7.

⁷² Gülvahaboğlu, age., sh. 251, 259.

⁷³ Tezcan Mahmut, “Ahîlik Çerçevesinde Oluşan Türk Kültürünün Temel Taşları”, *II. Uluslararası Ahîlik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, KBY., Ank., 1999, sh. 286.

⁷⁴ Anadol, age., sh. 39.

⁷⁵ Anadol, age., sh. 65.

bu amaçlara sağlam bir teşkilat ve köklü bir eğitim ile ulaşılmıştır.⁷⁶ Ahî teşkilatına ödenen âdatların, esnaf tasarruf sandığına biriktirilerek teşkilat üyeleri için evlenme, doğum, hastalık, ölüm gibi hallerde kullanılması, esnafa sanat ahlâkı, hedefleri, gelenekleri, töre ve nizamının öğretilmesi, Ahîliğin önemini ve sosyal yönünü ortaya koyar.⁷⁷ Onları bu tür iyiliklere sevk eden dinî mesajlardır: “Her kim bir iyilik yaparsa ona, ondan yedi yüze kadar sevap yazılır.”⁷⁸ “İyilik güzel ahlâktan ibarettir...”⁷⁹ “Her iyilik sadakadır.”⁸⁰ İbn Abbas’dan gelen bir rivayette onun cömertliği şu şekilde anlatılır: “Peygamber iyilik yapma bakımından insanların en cömerti idi. En çok cömert davrandığı zaman Ramazan ayı idi.”⁸¹

Böylece Ahîliğin temel değerlerini oluşturan bu tür ahlaki prensiplerin hadislerle dayandığını rahatlıkla söyleyebiliriz.⁸²

VII- Ahî Ahlâkının Hadislerle Olan İlişkisi Bağlamında Bazı Konuların Karşılaştırılması

Ahîlik sadece basit bir ticarî ya da sanat örgütlenmesi olmayıp, ahlâk ve sorumlulukları olan bir yaşam tarzıdır. Bireye ahlâklı olmayı öncelikle tavsiye eder. Erdemli insan tipi, olgun insan prototipi oluşturmayı hedefler. Dolayısıyla Müslüman bir çevrede oluşan Ahîliğin ahlâk konusunda beslendiği en önemli kaynak, Hz. Peygamber’in hadisleridir. Ahî ahlâkında yer alan ilke ve prensipleri hadislerle karşılaştırdığımızda bunların hadislerle özdeşleştiğini ve hadislerden neşet ettiğini rahatlıkla görebilmekteyiz. Onlar, bütün bu hususları birer huy haline getirerek hayatta uygulama safhasına geçirmişlerdir. Onların bu vasıflarını bazı hadislerle karşılaştırmak istiyoruz.

Doğruluk ve Dürüstlükten Ayrılmamak

Ahîlik doğruluğun, dürüstlüğün, iş ve meslek ahlâkını, meslek ve zanaat sahibi olmanın, olgunluğun, kardeşliğin, dostluğun, barışın, sosyal adaletin, sosyal güvenliğin, toplumsal dayanışma ve hoşgörünün genel adı olarak bilinmektedir. Ahî tipi insan örnek insandır.⁸³ Bu ilkeler ve prensiplerin uygulanması sonucunda bugün yaygın olarak işlenen pek çok suç bertaraf edilmiştir.

⁷⁶ Soykut, age., sh. 86-87.

⁷⁷ Anadol, age., sh. 78.

⁷⁸ Müslim, İmân, 204.

⁷⁹ Müslim, Birr, 14-15; Tirmizî, Zühd, 52.

⁸⁰ Buhârî, Edeb, 33; Müslim, Zekât, 53. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb, 60.

⁸¹ Bk. Buhârî, Bedü'l-Vahy, 1.

⁸² Bk. Erken, agt., sh. 127-129, *Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahîlik*, Seva Yay., Ank., 1998, sh. 91-93; İkinci Yusuf, *Ahîlik*, 1988, sh. 12; Gülvahaboğlu, age., sh. 248-249.

⁸³ Gülvahaboğlu, age., sh. 250.

Doğruluğu öngören ve öven hadisler: “Muhakkak ki, doğruluk iyiliğe götürür. İyilik de şüphesiz cennete iletir. Kişi doğru söyleye söyleye Allah katında siddik olarak yazılır. Yalancılık da (insanı) fücûra götürür. Fücûr da cehenneme götürür. Kişi yalan söyleye söyleye Allah katında kezzâb (çok yalancı) diye yazılır.”⁸⁴ “Doğru sözlü ve kendine güvenilir tâcir (âhirette) peygamberler, siddikler ve şehidlerle beraber olacaktır.”⁸⁵ “Bir kimse yalan söylemeyi ve yalanla iş yapmayı terk etmiyorsa, Allah’ın onun yemesini içmesini terk etmesine ihtiyacı yoktur.”⁸⁶

Nefsine Hakim Olmak

Ahîlikte nefsin terbiye etmek, nefsin esiri olmamak, nefesine hakim olmak esastır. Fütüvvetnâmelerde nefse hâkim olunmasından bahsedilmektedir. Hadiste de “Akıllı insan, nefsin hesaba çeken ve ölümden sonrası için çalışandır. Âciz ise, nefsin hevasına tâbi kılan ve Allah’tan bâtil şeyler arzu edendir.”⁸⁷ ifade edilmektedir. Nefsin kölesi olan insanlar arasında her türlü çirkinliklerin yaşanması kaçınılmazdır. Mevlana şöyle der: “İçinde pusu kurmuş olan nefis, kibir ve kin bakımından insanlardan beterdir.” Erdemlerle dolu ulvî bir hayatı yaşayan mükemmel bir insan, kendini beğenmişliğin dar kalıpları içerisinde kalmayıp, yaratılışını ve ölümünü müdrük olan insandır. Hayata metafizik boyutuyla bakar ve kendi kendine yeterliliğiyle mağrur olmaz.⁸⁸ Fütüvvet, aynı zamanda başkalarını kendi nefsinden üstün tutarak; cömert, yiğit, kahraman olarak insanlığın hayrı için çalışmaktır.⁸⁹

Çalışmak

Ahîlik ruhu, tembelliği ve hazır yiyiciliği hoş görmez. O, çalışmayı, üretmeyi, atılcı olmayı öngörür. Ama en önemlisi o, sadece amel ve işin adamı değil, Kur’ân’ın ısrarla üzerinde durduğu “salih amel”in adamı olmayı ister ve bunun için ilkelerini belirler.⁹⁰ Ahîlik, “imânın ilimle beslenmesi ve çalışma ile şekillenmesi”dir.⁹¹ Çalışmak ve üretmek, alın teri ile kazanmak

⁸⁴ Buhârî, Edeb, 69; Müslim, Birr, 103-105.

⁸⁵ Tirmizî, Buyû, 4. Ayrıca bk. İbn Mâce, Ticârât, 1.

⁸⁶ Buhârî, Savm, 8; Edeb, 51.

⁸⁷ Tirmizî, Kıyâmet, 25; İbn Mâce, Zühd, 31.

⁸⁸ Sancaklı Saffet, “Mevlana’nın Ulvî-Süflî Hayat Bağlamında Öngördüğü İnsan Prototipi”, *Uluslararası Mevlana ve Melevilik Sempozyumu Bildirileri I*, HÜİF., Şanlıurfa Mevlhanesi Yaşatma Kültür Derneği, 26-28 Ekim, Şanlı Urfa, 2007, sh., 143.

⁸⁹ Banarlı Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 1971, I, 296-297.

⁹⁰ Akpınar Ali, “Fütüvvet Ruhunun Dinî Temelleri”, *I. Ahî Evran-ı Veli ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu I*, Kırşehir, 2005, sh. 55-56.

⁹¹ Akpınar, agt., sh. 53; Soykut Refik H., *İnsanlık Bilimi Ahîlik*, Ank., 1980, sh. 17.

Ahîlikte bir ahlâk kuralıdır. Bunun için herkesin mutlaka bir mesleği ve işi olmalıdır.⁹²

Ahîlikte cömertlik, fakirlere yardım esastır. Bundan dolayı Ahînin hem kendi geçimini temin edecek, hem de başkalarına yardım sağlayacak bir işe, bir zanaate sahip olması şarttır.⁹³ Meslek sahibi olmayan bir Ahî düşünülemez. Her Ahî, kabiliyetlerine göre bir mesleğin maharet ve hünelerine kazanır, iş sahibi olur ve sosyal hayata katkısı söz konusu olur. Çünkü mesleği olmayanın ne kendisine ne de başkalarına faydası olmaz. Bilakis zararı dokunur. Toplumun mutluluğu ve güçlülüğü ancak her ferдин bir meslek sahibi olarak toplumsal hayata katkı sağlamasıyla mümkündür.⁹⁴

Ahî, gerçek bir müslümanda bulunması gereken bütün vasıflara haiz olacak, dinin bütün icablarını yerine getirecektir. O çalışan, kazanan ve fakirlere yardım eden iman sahibi bir insandır.⁹⁵ Bu konuda da şu hadisleri verebiliriz: *“Hiçbir kimse elinin emeğinden daha hayırlı lokma yememiştir. Allah’ın peygamberi Dâvûd aleyhisselâm da kendi elinin emeğini yedi.”*⁹⁶ *“En temiz kazanç hangisidir?” sorusuna Hz. Peygamber, “Kişinin kendi elinin emeği bir de dürüst ticaretin kazancı olduğunu” söylemiştir.*⁹⁷ *“Kuvvetli mü’min, zayıf mü’minden daha hayırlı ve daha sevimidir”*⁹⁸

Ahîlere göre, dinî olan görevlerden başka, kişilerin Allah’ı hoşnut etmek için yaptığı her fiil de bir ibâdettir. Bu amaçla fert ve toplum yararına gerçekleştirilen her olumlu davranış dinî ve manevî bir anlam kazanır. Bu anlayış sebebiyle iş yerleri, onların ibadet yerleri olarak bilinir. Ahînin iş yeri Hak kapısıdır. Bu kapıdan hürmetle girilir, saygı ve samimiyetle çalışılır, helâlinden kazanılır ve helâl yerlere harcanır. Teşkilat mensupları dünyada yaşamak için bilgi, ahlâk, sanat, karşılıklı yardım ve sosyal dayanışmanın, ahiret için de takva ve iman esaslarına sınımsız sarılmanın gerekli olduğunun bilinci içindedir.⁹⁹

Mükemmel İş Yapmak

⁹² Çalışkan Nihat – Yeşil Rüştü, “Evrensel Değerler Açısında Ahî Evran’ın Didaktik Anlayışı ve Türk Mesleki Eğitim Sistemine Yansımaları”, *I. Ahî Evran-ı Veli ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu I*, Kırşehir, 2005, sh. 263.

⁹³ Gülvahaboğlu, age., sh. 50.

⁹⁴ Erken, agt., sh. 131.

⁹⁵ Gülvahaboğlu, age., sh. 52.

⁹⁶ Buhârî, Buyû, 15.

⁹⁷ Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 141.

⁹⁸ Müslim, Kader, 34; İbn Mâce, Mukaddime, 10.

⁹⁹ Kılavuz M. Akif, “Ahîlik Kurumunda Din ve Ahlâk Eğitimi Anlayışı”, *I. Ahî Evran-ı Veli ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu II*, Kırşehir, 2005, sh. 620.

Ahîlik teşkilatının vazgeçilmez temel değerlerinden biri olan “*hizmette mükemmellik*” ilkesi asırlarca bütün hizmet çeşitlerinde kullanılmış, bilhassa üretimde kalitesizliğe müsamaha edilmemiş ve kalitesiz mal üretenin meslekten ihraç edilmesine yol açmıştır. “*Müşteri veli nimetindir.*” ilkesini esas kabul eden Ahîler kalitesiz mal üretenin pabucunu dama atarlardı. “*Pabucun dama atılması*” kalitesiz hizmet üretimi için verilen cezayı ifade eder.¹⁰⁰

Ahîlik teşkilatının en önemli ilkelerinden bir tanesi de üretilen ürünlerin kusursuz ve tam olarak üretilmesidir. Ahîlik sisteminde bir malın üretiminden tüketicinin eline geçene kadar üretimin her safhası bütün çalışanların sorumluluğu altındadır. Ayrıca oto kontrol sistemiyle malın kalitesi sürekli denetlenir. Mal üretiminde dürüstlük temel prensiptir.¹⁰¹

Kaliteli insan ürettiği şeyleri de sağlam ve kaliteli bir şekilde üreten insandır. Hz. Peygamber hadislerinde “*Sizden biriniz bir iş yaptığı zaman, onu mükemmel bir şekilde yapın.*”¹⁰², “*Allah, yaptığı işi güzel yapmanı sever.*”¹⁰³, “*İşler, ehliyet-siz kimselerin eline verildiği zaman kıyameti bekle.*”¹⁰⁴ şeklinde buyurmuştur.

Haram ve Helâl Sınırlarına Riâyet Etmek

1524 yılında Bursa kadısı tarafından kaleme alınmış bir el yazması Fütüvvetnâmenin bir yerinde şöyle denilmektedir, “*Fütüvvet erbabından olma vasfını kaybetmemek için haramdan son derece sakınmak gerekir. Çünkü haram yiyen kişide fütüvvet vasıfları kalmaz. Fütüvvet vasıflarını üzerinde toplayan kişinin esnafılık ya da sanatı, buna muhtaç tanrı kulları için yaptığı fikrini benimsemiş olması gerekir. O onların ihtiyaçlarını görüp, hizmetlerini yerine getireyim ve yaptığım bu hizmet karşılığında helâlinden kazanacağım paraların bir kısmını kendi geçimim için, bir kısmını da fukara için harcayayım görüşünde olmalıdır. Çünkü kişinin kendi el emeğiyle kazandığı lokmadan daha helâl bir lokma yoktur.*”¹⁰⁵

Ahîlikte kalfalıktan ustalığa geçmenin şartlarından biri de uzmanlar karşısında ciddi bir sınavdan geçmektir. Usta olanın kulağına ahî babası tarafından şu sözler söylenirdi: “*Harama bakma, haram yeme, haram içme, doğru, sabırlı, dayanıklı ol, yalan söyleme, büyüklerden önce söze başlama, kimseyi kandırma, kanaatkâr ol, dünya malına tamah etme, yanlış ölçme, eksik tartma, kuvvetli ve üstün durumdayken affetmesini, hiddetli iken yumuşak davranmasını*

¹⁰⁰ Erken, agt., sh. 129-130, *Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahîlik*, sh. 62,71, 93.

¹⁰¹ Çalışkan- Yeşil, agt., sh. 263.

¹⁰² İbn Sa’d, age., I, 142.

¹⁰³ Münâvî, Muhammed Abdurrauf, *Feyzu'l-Kadîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1996, II, 358.

¹⁰⁴ Buhârî, İlim, 2.

¹⁰⁵ Anadol, age., sh. 85-86; Çağatay, age., sh. 14.

bil ve kendin muhtaç iken başkalarına verecek kadar cömert ol.”¹⁰⁶ Görüldüğü üzere en başta haram-helal sınırlarına riâyet edilmesi talimatı verilmektedir.

Hadislerde haram-helal ayırımı yapılması konusunda hassasiyet gösterilmesi şöyle anlatılır: “İnsanlara öyle bir zaman gelir ki, kişi, malı helâlden mi, haramdan mı aldığına hiç aldırış etmez.”¹⁰⁷ Haram ve helâle aldırış etmeyen böyle bir kişinin durumu başka bir hadiste daha vahim bir şekilde şöyle anlatılır: “...Adam ellerini kaldırarak: Ey Rabbim, Ey Rabbim! diye duâ eder. Halbuki onun yediği haram, içtiği haram, giydiği haram ve haramla beslenmiştir. Böyle bir adamın duâsı nasıl kabul edilir?”¹⁰⁸ “Kim bir kardeşinin canına, malına haksızlık yapmışsa dinar ve dirhem geçmediği gün gelmezden önce ondan helallik dilesin. Aksi taktirde kıyâmet günü iyi ameli varsa onun sevabından haksızlık yaptığı kimseye verilir. İyiliği yoksa, haksızlık yaptığı kimsenin günahı ona yüklenir.”¹⁰⁹ “Haram belli helal bellidir. İkisi arasında bir takım şüpheli şeyler vardır ki, bunları birçok kimse bilmez. Şüpheli şeylerden sakınan kimse, dinini ve ırzını kurtarmış olur.”¹¹⁰

Eline, Beline ve Diline Sahip Olmak

Ahîliğin temel felsefesi, insanlığın yüce esaslarını teşkil eden esaslar; eline, beline, diline sahip olmaktır.¹¹¹ Eline sahip olmaktan maksat başkalarına hiçbir şekilde zarar vermemektir. Elini-ayağını hayırlı işlerde kullanmasıdır. Beline sahip olmak demek başkasının namus, iffetine göz dikmemek, şeref ve haysiyetine dil uzatmamaktır. Diline sahip olmak demek de başkalarını diliyle rahatsız etmemek, hayrı ve iyi olan şeyleri konuşmaktır. Hz. Peygamber’in şu hadisi bu konuda düşündürücü ve dikkat çekicidir. “Müslüman elinden ve dilinden başkalarının emin olduğu kişidir.”¹¹² “Kim bana iki çenesi arasındaki (dili) ile iki ayağı arasındaki (cinsel) organımı koruma sözü verirse, ben de ona cennet sözü veririm.”¹¹³ “Sû-i zandan sakının, çünkü o, sözlerin en yalan olanıdır. Birbirinizin eksikliğini ve ayıbını aramayın, yine birbirinizin özel hayatını araştırmaya kalkışmayın.”¹¹⁴ Bu gibi birçok hadis-i şerifi, Ahiliğin temel felsefesiyle karşılaştırdığımız zaman,

¹⁰⁶ Gülvahaboğlu, age., sh. 220.

¹⁰⁷ Buhârî, Buyû, 7, 23.

¹⁰⁸ Müslim, Zekât, 64.

¹⁰⁹ Buhârî, Mezâlim, 10.

¹¹⁰ Buhârî, İman, 39.

¹¹¹ Sayan Ali Rıza, *Tarihin Getirdikleri*, İst., 1978, sh. 381; Anadol, age., sh. 96.

¹¹² Buhârî, İmân, 4; Müslim, İmân, 65; Ebû Dâvûd, Cihâd, 2; Tirmizî, İmân, 12; Nesâî, İmân, 9.

¹¹³ Buhârî, Rikak, 23. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd, 61.

¹¹⁴ Buhârî, Edeb, 57.

Ahi Evran-ı Veli tarafından söylenmiş olan sözlerin, Türkçeleşmiş birer hadisten başka bir şey olmadıkları görülür.¹¹⁵

Hadisler hiçbir şekilde Müslüman kardeşine zarar verilmesini onaylamaz, her türlü rahatsızlık vermeyi yasaklar: “Kıskançlıktan sakının; çünkü kıskançlık, ateşin odunları yediği gibi iyilikleri yer.”¹¹⁶ “Müslüman, Müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, haksızlık yapmaz, onu düşmana teslim etmez. Müslüman kardeşinin ihtiyacını gideren kimsenin Allah da ihtiyacını giderir. Kim bir Müslümandan bir sıkıntıyı giderirse, Allah o kimsenin kıyamet günündeki sıkıntılarında birini giderir. Kim bir Müslümanın ayıp ve kusurunu örterse, Allah da o kimsenin ayıp ve kusurunu örter.”¹¹⁷ “Birbirinize kin tutmayınız, hased etmeyiniz, sırt dönmeyiniz ve ilginizi kesmeyiniz. Ey Allah’ın kulları, kardeş olunuz. Bir Müslümanın, din kardeşini üç günden fazla terk etmesi helâl değildir.”¹¹⁸

Başkalarını Düşünmek, Paylaşmak, Hizmet Etmek

Ahîlerin örf ve adetlerinde, fakirlere ve misafirlere yemek yedirmek önemli bir yer tutmaktadır.¹¹⁹ “İnsanların en hayırlısı, insanlara en hayırlı olanıdır.” mesajı Ahî kültürünün temelini oluşturmaktadır. Ahîlikte yardım etme duygusu zevkle yapılan bir uğraştır. Çünkü kişinin amel defteri ölümden sonra da kapanmamaktadır.

Hz. Peygamber, hangi amelin daha üstün olduğu kendisine sorulunca diyalogların bir takım vesileler de olsa kesilmemesini vurgulayarak şöyle buyurdu: “İnsanlara yemek yedirir ve tanıdığın-tanımadığın herkese selam verirsin.”¹²⁰ Başka bir hadislerinde “Komşusu aç iken tok yatan bizden değildir.”¹²¹ buyrulmaktadır. “Dul kadınların ve fakirlerin nafakalarını kazanmaya koşan müslüman kimse, Allah yolunda harb eden mücâhid gibidir, yahud gece namazlı, gündüz oruçlu âbid kimse gibidir.”¹²² “Üstteki el(veren el), alttaki elden(alan el) daha hayırlıdır.”¹²³ Hz. Peygamber de şöyle buyurur: “Dinar (altın), dirhem (gümüş), kumaş ve abaya kul

¹¹⁵ Kazıcı Yusuf Ziya, “Ahilik ve Yetişkinlik Dönemi Eğitimindeki Yeri”, *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*, Ensar Neşr., İst., 2006., sh., 64.

¹¹⁶ Ebû Dâvud, Edeb, 44.

¹¹⁷ Buhârî, Mezâlim, 3; Müslim, Birr, 58. Ayrıca bk. Ebû Dâvud, Edeb, 38, 60; Tirmizî, Hudûd, 3, Birr, 19; İbn Mâce, Mukaddime, 17.

¹¹⁸ Buhârî, Edeb, 57-58, 62; Müslim, Birr, 23-24, 28, 30-32.

¹¹⁹ Gülvahaboğlu, age., sh. 254.

¹²⁰ Buhârî, İmân, 20, İsti’zân, 9, 19; Müslim, İmân, 63.

¹²¹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 55.

¹²² Buhârî, Nafakât, 1.

¹²³ Buhârî, Zekat, 18,50, Nafakât, 2; Müslim, Zekât, 94-97, 107, 124; Ebû Dâvud, Zekât, 28, 39; Tirmizî, Zekât, 38, Birr, 77, Zühhd, 32; Nesâî, Zekât, 53, 60.

olanlar helâk oldular."¹²⁴ "Cömert, Allah'a, cennete, insanlara yakın, ateşten ise uzaktır; cimri ise Allah'tan, cennetten ve insanlardan uzaktır, ateşe ise yakındır. Muhakkak cömert bir cahil, Allah Teâlâ'ya cimri bir âbiddeden daha sevimlidir."¹²⁵ "Cimrilikten sakının; çünkü cimrilik, sizden öncekileri helâk etmiştir. Onları aralarında kan dökmeye ve dokunulmazlıklarını çiğnemeye sürüklemiştir."¹²⁶ "Âdemoğlu öldüğü zaman üç şey hariç amel defteri kapanır: (Bunlardan birisi) sadaka-i câriyedir."¹²⁷

İsâr, Empati ve Erdemlilik

İsâr, Fütüvvet, Mürüvvet ve Uhuvvet gibi İslâmî temel kavramların kurumlaşmış hali olan Ahîlik, manevî ve maddî iki ayağı olan bir sistemin adıdır.¹²⁸ Bu noktada onlar, Hz. Peygamber'in "Sizden biriniz kendisi için istediğini kardeşi için de istemedikçe imân etmiş olamaz."¹²⁹ hadisini kendilerine şîâr edinmişlerdir.

İbn-i Batuta Ahîlerin toplum içindeki misyonlarını seyahatlerinde yaptığı gözlemler sonucunda şöyle anlatır: "Bunlar Anadolu'ya yerleşmiş bulunan Türkmenlerin yaşadıkları her yerde, şehir, kasaba ve köylerde bulunmaktadır. Memleketlerine gelen yabancıları karşılama, onlarla ilgilenme, yiyeceklerini, giyeceklerini, yatacaklarını sağlama, ihtiyaçlarını giderme, onları uğursuz ve edepsizlerin ellerinden kurtarma, şu veya bu sebeple bu yaramazlara katılanları yeryüzünden temizleme gibi konularda bunların eşine ve benzerlerine dünyanın hiçbir yerinde rastlamak mümkün değildir."¹³⁰

Ahîlikteki fedakârlık ve isâr düşüncesi, kendini topluma adama ve topluma hizmet aşkı, karşılık beklemezsizin dosta, düşküne, yolcuya, yedirme, içirme, barındırma gibi hususlar fütüvvet ve melâmelik meşrebinin etkilerindedir.¹³¹ Başkalarını düşünmeyi ve paylaşmayı öngören şu hadisler söz konusudur: "İnsanların en düşük karakterlileri bencil ve korkak kimselerdir."¹³² "İmân ve bencillik müslüman bir kimsenin kalbinde bir araya gelemez."¹³³ "Mü'minler birbirlerini sevmekte, birbirlerine acımakta ve birbirini korumakta bir vücuda benzerler. Vücu-

¹²⁴ Buhârî, Rikâk, 10. Ayrıca bk. Buhârî, Cihâd, 70; İbn Mâce, Zühd, 8.

¹²⁵ Tirmizî, Birr, 40.

¹²⁶ Müslim, Birr, 56.

¹²⁷ Müslim, Vasiyet, 14; Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 14; Tirmizî, Ahkâm, 36.

¹²⁸ Akpınar, agt., sh. 53

¹²⁹ Buhârî, İmân, 7; Müslim, İmân, 71.

¹³⁰ İbn-i Batuta, *İbn-i Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler* (çev. İsmail Parmaksızoğlu), İst., 1993, sh. 7-8.

¹³¹ Bayram Mikâil, Ahî Evren, *Tasavvufi Düşüncenin Esasları*, Ank., 1995, sh. 51.

¹³² Ebû Dâvûd, Cihâd, 21.

¹³³ Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 256.

dun bir uzvu hasta olduğu zaman diğer uzuolar da bu sebeple uykusuzluğa ve ateşli hastalığa tutulurlar."¹³⁴ "Kötülüklerinden komşusunun emin olmadığı kimse mü'min olamaz."¹³⁵ Kısaca diyebiliriz ki, Ahi ahlakının ve eğitiminin esas gayesi, dünya ve ahirette mesut olacak insan yetiştirmektir.¹³⁶

Askeri ve Sportif Faaliyetler

Ahîliğin yurt savunmasındaki hizmetleri de büyüktür. Düşman saldırılarına karşı hazırlıklı olma gereği Ahîleri, askerî bakımdan da teşkilatlanmak zorunda bırakmıştı. Gerektiğinde fetihlere katılmak, içeride ise bir taraftan huzur ve güveni sağlarken diğer taraftan Anadolu'nun İslâmlaşmasında faal rol oynamak Ahîliğin temel görevleri arasında yer almıştır.¹³⁷

Ahîlerin askerî teşkilatlara benzer silahlı teşkilatları da vardı. Ancak bunlar ordu kuvveti olmayıp mahalli muhafaza kuvveti şeklinde idi.¹³⁸ Ahîlik örgütü yurt savunmasında askerî ve sportif gelenekleri canlı tutmuştur. Ahîler hadislerden ilhamı alarak okçuluk ve güreş gibi bir takım spor dallarıyla da ilgilenmişlerdir. Ahîliğin etkisiyle "yay" dinî anlamlarla sembolleştirilmiştir. Okçuluk ve güreşlerde dinî törenlere yer verilmiş ve bazı dinî ritüeller kullanılmıştır.¹³⁹

Hz. Peygamber'in hadislerinde güreş, yüzme, ata binme ve ok atma gibi spor dallarını yapmaya, öğretmeye yönelik teşvikler vardır. Çünkü spor yapmak, hem savaşa hazırlanma açısından, hem de insanın ruh ve beden sağlığı açısından fevkalade faydalıdır. Hz. Peygamber kendisi bizzat at yarışına¹⁴⁰, deve yarışlarına katılmış¹⁴¹, kazananları mükâfatlandırmış¹⁴², biniciliğin öğrenilip öğretilmesini de teşvik etmiştir.¹⁴³ Zevceleri Hz. Âişe ile iki sefer koşu yarışı yaptığı rivâyetlerde geçmektedir. Yaptığı iki koşudan birisini Hz. Âişe, diğerini

¹³⁴ Buhârî, Edeb, 27; Müslim, Birr, 66.

¹³⁵ Buhârî, Edeb, 29. Ayrıca bk. Müslim, İmân, 73; Tirmizî, Kıyâme, 60; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 387.

¹³⁶ Kazıcı, agt., sh., 74.

¹³⁷ Anadol, age., sh. 86.

¹³⁸ Uzunçarşılı İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, Ank., 1967, sh. 204.

¹³⁹ Geniş bilgi için bk. Güven Özbay, "Geleneksel Okçuluk ve Güreş Sporunda Ahîliğin", II. *Uluslararası Ahîlik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, KBY., Ank., 1999, sh. 160, 185-186.

¹⁴⁰ Buhârî, Salât, 41; Nesâî, Hayl, 12.

¹⁴¹ Buhârî, Rikâk, 38.

¹⁴² Nesâî, Hayl, 14, 16.

¹⁴³ el-Mutteki, Alauddîn Ali b. Husâmuiddîn el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl fi Süneni'l-Akvâl ve'l-Efâl, Müessesetü'r-Risâle*, Beyrut, 1993, IV, 292; Dârimî, Cihad, 14.

de peygamberimiz kazanmıştır.¹⁴⁴ Hz. Peygamber güreş de yapmıştır. Güçlü ve kuvvetli biri olan Rükâne ile güreştiği ve onu yendiği rivayet edilir.¹⁴⁵ Torunları olan Hasan ve Hüseyin'i de güreştirdiği ifade edilmektedir.¹⁴⁶ Hz. Peygamber, ok atmanın öğrenilmesini de teşvik etmiştir.¹⁴⁷ Enes b. Mâlik, Hz. Peygamber ile akşam namazını kıldıktan sonra ok atışı yaptıklarını anlatmaktadır.¹⁴⁸ Hz. Peygamber, "Çocuklarınıza atıcılıkla birlikte yüzmeyi de öğretin."¹⁴⁹ buyurarak çocuklara atıcılığın ve yüzmenin öğretilmesini teşvik etmektedir. "Bir ok sayesinde üç kişi cennete girer: oku yapan; yeter ki bunu hayır maksadıyla yapsın, atan ve atana ulaştıran."¹⁵⁰ "Şu üç şeyde ödül vardır: Deve yarışı, at yarışı ve ok yarışı."¹⁵¹ "Kim atıcılık öğrenir ve sonra bırakırsa o bizden değildir."¹⁵²

VIII-Ahî Ahlâkını İlkeler Bazında Günümüze Taşımanın Gerekliği

Ahlâkı iflas eden bir toplumun payidar olduğu tarihte görülmemiştir.¹⁵³ Bugün dünyada yaşanan ahlâkî çöküntüye bakarak hiçbir şeyin artık düzeltilemeyeceğine inanmak insanların giderek daha belirsiz ve güvenilmez bir dünyada yaşamalarını sağlayacaktır. Toplumlar sürekli yenilenirken belirli değerler etrafında yeniden bütünleşebilmek, sorumlu davranabilmek, yeni kuşaklara daha olumlu örneklikler verebilmek sağlıklı bir toplumun devamlılığı için esastır. Ahîlikteki temel felsefenin modern iş hayatı yaşamına aktarılmasıyla yapılan işlerin ahlâkî duyarlılığı yüksek tutan bir tutum ve davranışı geliştirmesi ve yolsuzluk ve verimsizlikleri kendi içinde önleyebilecek ilkelerin geliştirilmesi mümkün olabilir. Hizmet sektöründe de benzer ahlâkî sorumluluk duygularının geliştirilmesi, çalışanlar arasında dürüst, adaletli ve işini en yüksek verimlilikle yerine getirebilen bir meslek ahlâkı anlayışını bütün kademelerde yaygınlaştırabilecektir. Bütün bunları gerçekleştirmenin yolu önce kendisinden başlayarak, etrafındaki her insanı yaşadığı topluma yönelik görev ve hizmetlerini

¹⁴⁴ Bk. Ebû Davud, Cihâd, 61; İbn Mace, Nikah, 50; Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI, 39, 264.

¹⁴⁵ İbn Hişâm, es-Siretü'n-Nebeviyye, Mısır, 1955, I, 390-391.

¹⁴⁶ İbn Hacer, el-Metâlibu'l-Âliye, Kuveyt, 1973, IV, 72.

¹⁴⁷ Bk. Buhârî, Cihâd, 78; Müslim, İmâre, 169.

¹⁴⁸ Ebû Davud, Salat, 6.

¹⁴⁹ Münâvî, Muhammed Abdurrauf, Feyzu'l-Kadîr, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1996, IV, 418.

¹⁵⁰ Ebu Davud, Cihad, 24; Nesai, Cihad, 26, Hayl, 8.

¹⁵¹ Ebu Davud, Cihad, 67; Tirmizi, Cihad, 22; Nesai, Hayl, 14.

¹⁵² Müslim, İmaret, 169.

¹⁵³ Demir G., *İş Ahlâkı*, Standart Dergisi, TSE Aylık Yayın Organı, sayı: 467, Kasım 2000, sh. 65.

hatırlatmaktan ve güzel ahlâkı yaygınlaştırmaktan geçer.¹⁵⁴ Amaç kurumu olduğu gibi güncellemeden canlandırmak değildir. Fakat bugünün sanat ve meslek sahiplerinin Ahîlikten alacağı dersler vardır. İş ahlâkı, meslek dayanışmasının aktarılması, dürüstlük, nitelikli mal üretmek gibi hususlar alınacak derslerden sadece bir kaçıdır.¹⁵⁵

Hangi çağda ve yerde olursa olsun, toplumda en önemli konu, o toplumun sosyal ve ekonomik durumunun ahlâkla bütünleşerek yükselmesidir.¹⁵⁶ Küreselleşme sürecinde iş dünyasının rekabeti aslında iyi ahlâk ve güçlü sorumluluk duygusuyla iyi mal ve hizmet üretmenin artan rekabette stratejik bir önemini olduğunu göstermektedir.¹⁵⁷ Gelişmemiş ülkelerin en önemli sorunu; çalışma dünyasındaki ilkesizlikler, işlerin yolsuzluklara bulaşmış olması, rüşvet ve iltimas gibi olumsuzlukların yaygın olmasıdır. Ahîlikte meslek ahlâkı her şeyin üstünde tutulmakta, oto-kontrol sistemi mükemmel bir şekilde işlemekte idi. Çırak, kalfa ve usta arasındaki ilişkiler saygı ve sevgiye dayanan ahlâkî ve meslekî temellere oturtulmuştu.¹⁵⁸ Müşteriye karşı da aynı duygular içerisinde idiler.

Ahîlik felsefesinin temellerinden birisi olan iş ahlâkı günümüz iş yerlerinin ve çalışanlarının ihtiyacı olan eksikliklerden birisidir. Müşteriyi aldatma, mallarının kusurlarını gizleme, hile yapma, kalitesiz mal satma, diğer rakip ürünleri kötüleme, dolandırıcılık gibi alışkanlıkların azaltılmasında Ahîlik sisteminin öğretileri, eğitim ve uygulamaları günümüze ışık tutabilir.¹⁵⁹

Ahîlerin “âleme nizam verme”, insanlara ve insanlığa hizmet etme gibi bir amaçları söz konusudur. Ahîler toplum içinde bir yaşam tarzı oluşturmuş ve evrensel değerleri üstün tutmuştur. Dolayısıyla mükemmel fertler yetiştirmek ve mükemmel bir toplum oluşturmak onlar için kutsal ve ulvî bir görevdir.

Sonuç

İslâm medeniyet tarihinde veya İslâm kurumlar tarihinde Ahîlik teşkilatı, ilkeleriyle, prensipleriyle, işleyişiyle herkesin dikkatini çekmiş ve çok önemli bir işlev görerek tarihteki yerini almıştır. Özellikle Ahîlik, uygulamış olduğu ahlâkî ve insanî ilkeleriyle esnaf ve sanatkârlara yön vermiş ve onları bu yönü-

¹⁵⁴ Perşembe Erkan, “Günümüz Türk Toplumunda Meslek Ahlâkını İliştirmede Ahîlik Kültürünün Önemi”, *I. Ahî Evran-ı Veli ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu II*, Kırşehir, 2005, sh. 783.

¹⁵⁵ Tezcan, agt., sh. 287.

¹⁵⁶ Çağatay, age., sh. 5.

¹⁵⁷ Bayrak Sabahat, *İş Ahlâkı ve Sosyal Sorumluluk*, Beta Yay., İst., 2001, sh. 7.

¹⁵⁸ Perşembe, agt., sh. 776, 779.

¹⁵⁹ Erdem, agt., sh. 377.

le eğitmiştir. Ahî ahlâkını inceleyip tahlil ettiğimizde Hz. Peygamber ahlâkına dayandığını tespit etmekteyiz. Ahî ahlâkında öncelikle bireyin bencillikten/egoizmden, kötü ahlâkî sıfatlardan arınması ve güzel ahlâkî sıfatlarla bezemesi olmazsa olmaz şartıdır.

Ahlakî erdemlerden uzak olan günümüz toplumunda bencil ve her şeyi kendi çıkarına göre referans alan modern hayat, getirdiği olumlu imkanlar ve kolaylıklar yanında beraberinde haksızlıkları, sömürüyü, haksız kazancı, endişeleri, ahlaksızlığı, düşmanlıkları, nefret ve sıkıntıları, bunalım ve buhranları getirdi. Malın esiri olan ve dünyayı kendi çıkarından ibaret olduğunu zannederek süflî bir hayatın girdabına girmiş, ulvî duygulardan mahrum, başkasını düşünmeyen kendi salt nefsi ve menfaati için çalışan insan tipleri çoğaldı. Dolayısıyla günümüz insanı, (özellikle ticarî ve iktisadî alanlarda) erdemli insanın inşası konusundaki evrensel mesajlara dünden daha fazla ihtiyaç duymaktadır. İnsanca ve ulvî bir hayat yaşanmasından yana olan Ahîler, Hz. Peygamber ahlakını esas alarak teşkilatlarını asırlar öncesinde kurmuşlar ve yaşadıkları toplumun tümünü olumlu yönde etkilemişlerdir. Günümüzde de hala onların bu olumlu yönleri üzerinde durulmaktadır. Özellikle de ticarî ve iktisadî sahada faaliyet gösteren teşkilatlar onların ilke ve prensiplerini gözden geçirip onlardan yararlanma yoluna gitmelidirler.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Çağrı Yay., İst., 1982.
- Akpınar Ali, "Fütüvvet Ruhunun Dinî Temelleri", *I. Ahî Evran-ı Veli ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu I*, Kırşehir, 2005.
- Altuner Nuran, "Süleymaniye Kütüphanesinde Üç Yazma Fütüvvetname", *I. Ahî Evran-ı Veli ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu I*, Kırşehir, 2005.
- Anadol Cemal, *Ahîlik Kültürü ve Fütüvvetnameler*, KBY., Ank., 2001.
- Arıcı Kadir, "Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Anadolu Ahîliği (Ahîyan-ı Rum)", *II. Uluslararası Ahîlik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, KBY., Ank., 1999.
- Banarlı Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 1971.
- Bayrak Sabahat, *İş Ahlâkı ve Sosyal Sorumluluk*, Beta Yay., İst., 2001.
- Bayram Mikâil, *Ahî Evren, Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, Ank., 1995.
- Bayram Mikail, "Bir Eğitim ve Öğretim Ocağı Olarak Ahi Teşkilatı" *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi-2*, Ensar Neşr., İstanbul, 2005.
- Bayram Sadi, "Türklerde Esnaf Teşkilatı", *Ahîlik ve Loncalar*, Milli Kültür Dergisi, c. I, 1997, sayı 7.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahîh-i Buhârî*, Çağrı Yay., İst., 1982.

- Çağatay Neşet, *Bir Türk Kurumu Olarak Ahîlik*, Selçuk Üniv. Yay., 2. bsk., Konya, 1981.
- Çalışkan Nihat – Yeşil Rüştü, “Evrensel Değerler Açısında Ahî Evran’ın Didaktik Anlayışı ve Türk Mesleki Eğitim Sistemine Yansımaları”, *I. Ahî Evran-ı Veli ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu I*, Kırşehir, 2005.
- Demir G., *İş Ahlâkı*, *Standart Dergisi*, TSE Aylık Yayın Organı, sayı: 467, Kasım 2000.
- Dikici Recep, “Ahî Evran ve Çağdaş Bazı Âlim ve Edipler”, *I. Ahî Evran-ı Veli ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu I*, Kırşehir, 2005.
- Doğan Hulusi, *Ahîlik ve Örtülü Bilgi*, Ekin Kitabevi, Ank., 2006.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. El-Eş’as es-Sicistânî, *Sünen-i Ebî Dâvûd*, Çağrı Yay., İst., 1981.
- Eker Gülin Ögüt, “İletişimde Yüklendiği Fonksiyonla Türk Kültürü İçinde Esnaf Dükkanlarındaki Levhalarda Ahîlik Gelenekleri”, *II. Uluslararası Ahîlik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, KBY., Ank., 1999.
- Ekinci Yusuf, *Ahîlik*, Sistem Ofset, Ank., 1991.
- Erarı Ferhat, “Ahîlik ve Ahîlik Kültürünün İktisadî Hayatımızdaki Anlam ve Önemi” *II. Uluslararası Ahîlik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, KBY., Ank., 1999.
- Erken Veysi, “Ahîlik Teşkilatının Vizyonu”, *II. Uluslararası Ahîlik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, KBY., Ank., 1999.
- Erken Veysi, *Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahîlik*, Seva Yay., Ank., 1998.
- Gülerman A. – Taştekil S., *Ahî Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri*, Ank., 1993; Erdem Ramazan, “Ahîlik Sisteminin Yönetimsel Sonuçları”, *I. Ahî Evran-ı Veli ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu I*, Kırşehir, 2005.
- Gülvağaboğlu Adil, *Ahî Evran Veli ve Ahîlik*, Memleket Yay., Ank., 1991.
- Gürdal Mehmet, “Ahîlik Kültür ve Felsefesinin Meslek Etiği ve İş Ahlâkı Açısından Turizm Sektörüne Uygulanabilirliği Konusunda Bir Araştırma”, *I. Ahî Evran-ı Veli ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu I*, Kırşehir, 2005.
- Güven Özbay, “Geleneksel Okçuluk ve Güreş Sporunda Ahîliğin”, *II. Uluslararası Ahîlik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, KBY., Ank., 1999.
- İbn-i Batuta, *İbn-i Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler* (çev. İsmail Parmaksızoğlu), İst., 1993.
- İbn Hacer, *el-Metâlibu'l-Âliye*, Kuveyt, 1973.
- İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, Mısır, 1955.
- İbn İshâk, *Siyeru İbn İshâk*, Konya, 198, sh., 57; İbn Hişâm, *Siretü'n-Nebeviyye*, Beyrut, 1992.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh el-Kazvîni, *Sünen*, thk., M.F.Abdülbaki, Dâru'l-Fikr, trs.
- İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut, 1985.
- Kaplan Mehmet, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar*, Dergah Yay., İst., 1991.

- Kazıcı Ziya, "Ahîlik", *DİA.*, İst., 1988.
- Kazıcı Ziya, "Ahilik ve Yetişkinlik Dönemi Eğitimindeki Yeri", *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*, Ensar Neşr., İst., 2006.
- Kılavuz M. Akif, "Ahîlik Kurumunda Din ve Ahlâk Eğitimi Anlayışı", *I. Ahî Evran-ı Veli ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu II*, Kırşehir, 2005.
- Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, thk., M.F.Abdülbaki, trs.
- Marşap Akın, "Ahî Evran-ı Veli ve Evrensel İş Etiğinde Yeni Gelişmeler", *Ahîlik Araştırmaları Dergisi*, GÜAKAM., c. I, Sayı: 2, 2005.
- el-Muttekî, Alaüddîn Ali b. Husâmüddîn el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl fi Süneni'l-Akvâl ve'l-Efâl*, Müessesü'r-Risâle, Beyrut, 1993.
- Münâvî, Muhammed Abdurrauf, *Feyzu'l-Kadîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1996.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccâc, *el-Câmiu's-Sahîh*, thk., M. F.Abdülbaki, Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1956.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *Sünen*, Çağrı Yay., İst., 1981.
- Ocak Ahmet Yaşar, "Fütüvvet", *DİA.*, İst., 1996.
- Özaydın Murat, "Fütüvvet ve Fütüvvet Ahlâkı", *I. Ahî Evran-ı Veli ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu II*, Kırşehir, 2005.
- Perşembe Erkan, "Günümüz Türk Toplumunda Meslek Ahlâkını İliştirmede Ahîlik Kültürünün Önemi", *I. Ahî Evran-ı Veli ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu II*, Kırşehir, 2005.
- Sağlık Şaban, "Kemal Tahir'e Göre Ahîlik ve Ahîler", *Ahîlik Araştırmaları Dergisi*, GÜAKAM., c. I, sayı:2, 2005.
- Sancaklı Saffet, "Mevlana'nın Ulvî-Suffî Hayat Bağlamında Öngördüğü İnsan Prototipi", *Uluslararası Mevlana ve Mevlevilik Sempozyumu Bildirileri I*, HÜİF., Şanlı Urfa Mevlihanesi Yaşatma Kültür Derneği, 26-28 Ekim, Şanlı Urfa, 2007.
- Sayan Ali Rıza, *Tarihin Getirdikleri*, İst., 1978.
- Soykut Refik, *Orta Yol Ahîlik*, ESKEY., Ank., 1971.
- Soykut Refik, *İnsanlık Bilimi Ahîlik*, Ank., 1980.
- Sülemi, *Kitabu'l-Fütüvvet*, Kahire, 1989.
- Şeker Mehmet, "Fütüvvetnâmeler ve Ahîlik", *I. Ahî Evran-ı Veli ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu II*, Kırşehir, 2005.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi (Tarih el-Ümem ve'l-Mülûk)*, çev., Zâkir Kadiri Ugan-Ahmet Temir, MEBY., İst., 1991.
- Tekin Mustafa, "Bir Sosyal Kontrol Aracı Olarak Ahîlik ve Toplumsal Dinamikleri", *I. Ahî Evran-ı Veli ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu II*, Kırşehir, 2005.
- Tezcan Mahmut, "Ahîlik Çerçevesinde Oluşan Türk Kültürünün Temel Taşları", *II. Uluslararası Ahîlik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, KBY., Ank., 1999.

- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *Sünenü't-Tirmizî*, thk., A. M. Şakir-M. F. Abdülbâki-İ. A. Avad, Kahire, 1938.
- Uludağ Süleyman, "Fütüvvet", *DİA.*, İst., 1996.
- Uzunçarşılı İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, Ank., 1967.
- Yalkın Suat, "Esnaf-Sanatkâr Kesiminin Tarihinde Ahliğin Önemi", *I. Uluslararası Ahîlik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1978.